

אבני פינה לבית הכנסת

בדברי ימי ההיסטוריה החב"דית בפולין, מוזכר "בית החסידים ליובאוויטש" בלודז', אך ללא פרטים נוספים אודות יוזם ומייסד בית הכנסת, תאריך התייסדות, או כמה חסידי חב"ד היו באותה עת בלודז' עבורם נבנה בית כנסת מיוחד לחסידי חב"ד.

בהשגחה פרטית הזדמנה לידי ידיעה קצרה בעיתון 'הצפירה' משנת תרנ"ט, ובה דיווח אודות פטירת הרב צדוק ברנשטיין, מחסידי אדמו"ר ה'צמח צדק', שם נזכר כי הוא אשר ייסד ובנה את בית הכנסת חב"ד בלודז' (ראה אודותיו במסגרת). אך אין בכך די כדי להכיר יותר את דברי ימי בית כנסת חב"ד בלודז'.

לשם כך ביצעתי מחקר מיוחד, אך מצאתי בו שבילים רבים ללא מוצא. עם

זאת, פה ושם מבצבים שביבי מידע שהתקבצו יחד לשרטוט אבני הפינה ונדבכים נוספים הקשורים לבית כנסת וקהילת חב"ד בלודז'.

מתוך המחקר שנערך, עולה כי בית הכנסת חב"ד בלודז', היה אחד המבנים הראשונים של חב"ד בפולין כולה, לצד בית הכנסת החב"די הראשון בורשה, שגם אודות התייסדותו לא ידוע הרבה.

הישיבה מתארכת בבית הכנסת

מהמידע שנאסף עד כה עולה, כי מי שייסד את בית הכנסת, הוא הרב צדוק ברנשטיין, אם כי לא ברור כמה חסידי חב"ד היו בעיר, מי היו בעלי התפקידים

בבית הכנסת, ומי ניהל את בית הכנסת לאחר פטירתו.

מספר שנים חלפו מפטירתו, ולעיר הגיע אחד מנכבדי החסידים בדור ההוא - הרב זלמן שניאורסאהן. גם אביו וגם אמו של חסיד זה, היו מצאצאי אדמו"ר ה'צמח צדק'. לאחר בואו מונה הרב שניאורסאהן לרבה של קהילת חב"ד בלודז'.

בשנים יותר מאוחרות, בשנות הע' הראשונות, אנו מוצאים כי בלודז' היו מספר משפחות חב"דיות. דיווח על כך מצאתי בביטאון 'האח' - ביטאון הילדים של 'תומכי תמימים' ליובאוויטש אשר היו לו מספר מנויים מהעיר לודז'. חלק מילדי אנ"ש אף פתרו חידות. הם וגם הוריהם שלחו תרומות ל'תומכי תמימים'.

בשנות כהונתו, הרב זלמן שניאורסאהן ובניו היו עמודי תווך בקהילה החב"דית

בית החסידים ליובאוויטש

ברחוב פאלודניאוא 25

"מנכבדי חסידי ה'צמח צדק' מליובאוויטש ובעמלו נוסד פה בית המדרש דחסידי חב"ד אשר שמו נקרא עליו" - מיהו החסיד הנכבד עליו נכתב כי ייסד את בית כנסת חב"ד בלודז', כאשר בכל המקורות ההיסטוריים החב"דיים אין ולו מילה אחת אודות התייסדות בית כנסת בלודז'? << אור חדש על אבני פינה של בית כנסת היסטורי מהדור הקודם

שניאור זלמן ברג

בין חשובי חסידי ליובאוויטש בלודז', היו הרה"ח ר' חיים שניאור זלמן שניאורסאהן, שהיה משלושת החסידים הגדולים של אדמו"ר הרש"ב. בשבתות הוא השרה אווירה חסידית אותנטית על החסידים שהתפללו בבית הכנסת הליובאוויטשי בלודז'.

את הליכותיו של חסיד זה תיאר הרה"ח ר' מנחם זאב גרינגלאס, מתלמידי הישיבה בעיר:

"בתחילת סעודה שלישית אמר פרק קי"ט בתהילים [כפי ההוראה בפרק האחרון בספר התניא], ולאחר מכן ניגן שורת ניגונים עתיקים בשעת רעוא דרעוין, ובתוכם ניגון שנקרא "דער מהרי"ל'ס ניגון", ונקרא כך מפני שהמהרי"ל - הרב יהודה לייב בנו של אדמו"ר ה'צמח צדק' - התפלל בניגון זה, אף שבעצם הוא מיוחס לעשרה

שנת תרצ"ב, או אז עברה לבנין ברחוב פאמארסקא 41. בתהליך המעבר היה מעורב יו"ר ועד ההנהלה של הישיבה מר מרדכי חיים רומקובסקי, עסקן ציבורי וידיד ליובאוויטש. לימים יקבע שמו בדברי ימי השואה כיו"ר היודנראט בגטו לודז', כפי שיסופר להלן.

שעת דביקות עם הרב שניאורסאהן

בשנים של טרם עלה הכורת על יהדות פולין, מנתה קהילת חב"ד בלודז' עשרות משפחות חב"דיות, כאשר מרכז הקהילה היה בבית הכנסת 'בית החסידים ליובאוויטש', בו התפללו ובו למדו שיעורים בנגלה וחסידות.

בלודז', ופעלו להקמת והתפתחות ישיבת 'תומכי תמימים' המקומית.

הישיבה הוקמה ב"ז' באלול תרפ"ט ב'בית כנסת החסידים ליובאוויטש' שברחוב פאלודניאוא (ובשנים קודמות: רחוב צעגעלניאנא) 25. נראה כי זהו אותו בית כנסת שנוסד על ידי הרב צדוק ברנשטיין (ייתכן גם שבית הכנסת הראשון נסגר ונפתח במקומו בית כנסת חלופי).

כראש ישיבה כיהן הגאון הרה"ח מנחם מענדל רוזנמוטר - מהעילויים בישיבת 'תומכי תמימים' בליובאוויטש, בעוד הרב אליעזר ברנשטיין כיהן כאחד מחברי הנהלת הישיבה. זה האחרון אף זכה לאגרות קודש מאדמו"ר הרי"צ. לא נודענו האם יש קשר משפחתי בינו לבין המייסד הראשון הרב צדוק ברנשטיין.

הישיבה שכנה בבית כנסת חב"ד עד

לדמותו של הרב צדוק ברנשטיין

הרב צדוק ברנשטיין ע"ה, מייסד בית הכנסת החב"די הראשון בלודז', היה מחסידי אדמו"ר הצמח צדק, אשר רוח הבריות ורוח המקום נוחה הימנו. הוא התאפיין במידות טובות ובמעשים טובים. בשל עובדות אלה, נקרא בית הכנסת על שמו.

לפי הספד בנו שהתפרסם לאחר פטירתו, הרב ברנשטיין היה בצעירותו חסיד אדמו"ר ה'צמח צדק', ובהיותו בגיל 24 שנים, הסתלק אדמו"ר ה'צמח צדק'. בנו, ש"ג. בערנשטיין, שרשם את דברי ההספד, שופך מעט אור על דמותו של אביו:

"אבי המנוח ז"ל, היה אחד משרידי הדור הישן, איש אשר רוח הבריות ורוח המקום נוחה הימנו, ויצטיין מאוד במידותיו התרומיות ובמעשיו הטובים, והיה אחד מנכבדי חסידי ה'צמח צדק' מליובאוויטש ובעמלו נוסד פה בית המדרש דחסידי חב"ד אשר שמו נקרא עליו". בהספד מוסבר כי ידיו רב לו בלשון הקודש, וכמובן ידע היטב ללמוד. בשנותיו האחרונות חלה במחלה קשה, וכדי להתרפא נדד בין הרופאים עד שהגיע עד לבית הרפואה 'עדת ישראל' בברלין. חרף הניתוחים והטיפולים שעבר, השיב את נשמתו לבוראה בכ"ג בסיון תרנ"ט, והוא בן 57 בלבד.

בניסיון להתחקות אחר רבדים נוספים בדמותו של הרב צדוק ברנשטיין, הגעתי לתעודים אודות נכדתו הגב' דורה קיפניס שכינה בעבר כחברת מועצת עיריית רחובות, והיא בתו של ר' ישראל מנחם ברנשטיין בן הרב צדוק ברנשטיין. הגב' קיפניס נפטרה לפני עשרות שנים, בהותירה בן ובת. לאחר בירורים ממושכים הגעתי לכלתה הגב' תמר קיפניס. היא מצידה הבהירה כי אמנם ידוע שישנו סבא בשם הרב צדוק ברנשטיין מלודז', אך חמותה לא סיפרה עליו דבר, וברשות המשפחה אין תמונה או מסמכים ממנו.

יגעתי באפיקים נוספים, ונודע לי רק כי בעברו היה הרב צדוק ברנשטיין גר בעיר יעקובשטט (יקבפילס) בלטביה וממנה עבר ללודז', אז ייסד את בית כנסת חב"ד, אם כי לא ברור באיזו שנה עברה המשפחה ללודז' ומתי הוקם בית הכנסת.

אלון בכות.

לארז. ביום ה' כ"ג לירת סיון נזע ויאסף אל עמיו אבי סוריו הר"ר צדוק ב"ר יצחק ז"ל בבית התולים אשר ל. עדת ישראל בעיר ברלין ויובל לקברות ביום כ"ז בו. אבי המנוח ז"ל היה אחד משרידי הדור הישן, איש אשר רוח הבריות ורוח המקום נוחה הימנו ויצטיין מאד במדותיו התרומיות ובמעשיו הטובים, ויהי אחד מנכבדי חסידי ה'צמח צדק' מליובאוויטש ובעמלו נוסד פה בית המדרש דחסידי חב"ד אשר שמו נקרא עליו. הוא היה גם ציוני נאמן ככל לבו וידיו רב לו בשפת קרשנו. גם ידע פרק בשפות חיות, תורה והשכלה יחד בו נפשו. בשנים האחרונות דבקה בו מחלה קשה ויבקר בכל מקומות הרפואה לנהות מטנו מזור ואחרי הנתוחים שעשו בבשרו הסרופיסורים בברלין נתבקש ליישיבה של מעלה ונפשו הטהורה עלתה לטרומ. השמועה המעציבה י"ע"ד מותו עשתה רשם מר בקהלתנו ורבים טבכים את הארץ הגדול שהשיב את רוחו לאלהים כנכבד שנותיו, בשנת החששים ושבע לימי חייו. תהי נפשו צרורה בצרור תהיים ות' ינחם את כל המתאבלים עליו וכתובים יבנו המכבדו בחייו ובמותו ש. ג. בערנשטיין.

"בעמלו נוסד פה בית המדרש דחסידי חב"ד אשר שמו נקרא עליו"

ירושם לישיבת 'תומכי תמימים' לוד. הישיבה מודיעה - יש עוד מקומות בכל 3 המחלקות לתלמידים בעלי כשרון, המסוגלים ללמוד גמרא רש"י תוספות לבדם. התלמידים יקבלו אוכל, שינה ועוד.

ציבורית, ולעתים קרובות הוטל עליהם עוצר. כל בתי הכנסת בעיר עלו באש, והיהודים חויבו לשאת טלאי צהוב. בנוסף החלו הגרמנים לבצע גירושים נרחבים.

במהלך חורף ת"ש הוקם גטו לודז' ששטחו היה 4 קמ"ר. במקום צר זה נכלאו כ-205,000 אלף יהודי העיר, יחד עם יהודים מערים סמוכות. הגיטו הוקף מכל עבריו בשמירה הדוקה, ולא ניתן היה להיכנס אליו או לצאת ממנו. בתוך הגטו פעלו המשטרה היהודית, הגסטפו ומשטרת הפלילים, שעסקה בהחרמת הרכוש היהודי.

הגרמנים מינו 'יודנראט' - מועצת היהודים - כדי לייצג את היהודים כלפי הגרמנים, וכן לנהל את הגטו על פי הוראות הצוררים. תפקידם של חברי היודנראט, ובפרט של העומד בראשו, היה מורכב וסבוך ביותר: מחד גיסא היה עליהם להישמע להוראות הנאצים, ומאידך גיסא - לצמצם עד כמה שאפשר פגיעות ביהודים. התפקיד הסבוך הביא לתחושות מעורבות בקרב יהודי הגטאות. בראשות 'יודנראט' הועמד מי שהיה ידיד ליובאוויטש מר מרדכי חיים רומקובסקי. הוא מצידו עשה מעשי חסד רבים בתקופת הגטו עם חסידי חב"ד בכלל, ועם הרב מנחם מענדל רוזנמוטר בפרט.

בתייעוד היסטורי מקורות גטו

ניגונים של אדמו"ר הזקן. אחר כך ניגנו המתפללים את הניגון 'בני היכלא' הידוע, ובסופו כמה 'תנועות' מיוחסות לאביו של ר' חיים שניאור זלמן שניאורסאהן, הרב לייב וועליז'נער ובתוכו בלולה תנועה של הבעל שם טוב". יהודי העיר ובני הקהילה זכו לקבל את פני הרבי הריי"צ כשהגיע לבקרם בשנת תרצ"א. לצערנו, אין בכתובים תיאורים אודות ביקור מיוחד זה.

אגרתו של הרבי הגיעה אל יו"ר היודנראט בעיצומה של המלחמה

בכ"ד באלול תרצ"ט, שבוע בלבד לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה, נכבשה העיר לודז' על ידי כוחות הצבא הגרמנים. מיום זה השתנו חיי היהודים לבלי הכר.

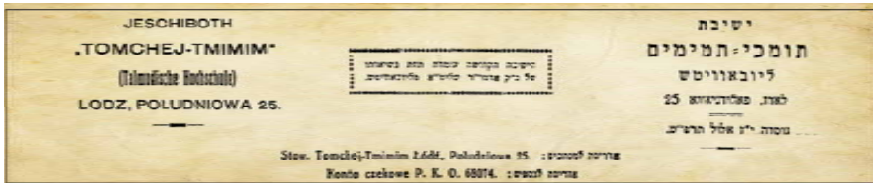
הגרמנים החלו במסע רדיפות אכזרי נגד יהודים. רדיפות אלה כללו פרעות, חטיפות לעבודות פרך, התנפלויות ברחוב, שוד בתי מסחר ודירות ועוד. כעבור זמן קצר הוצאו צוים שמוטטו את הכלכלה היהודית; מפעלים יהודיים הוחרמו, חשבונות יהודים בבנקים נחסמו; מוסדות הקהילה של העיר חוסלו, ובהם גם מוסדות ליובאוויטש. נאסר על יהודים להשתמש בתחבורה

בניין הישיבה ברחוב פאמארסקא A41

פוקח עורים - מאמרי אדמו"ר המצטעי - מהדורת לאדז' תרפ"ד

ישיבת תומכי תמימים התארחת בבית כנסת חב"ד רחוב פאלודניאווא 25

לודז' מסופר, כי אדמו"ר הריי"צ שיגר אגרת אל יו"ר היודנראט בבקשה לסייע לחסידי חב"ד השוהים בגטו.

בשיחה מרתקת שהיתה לי לפני עשור וחצי, עם החוקר וההיסטוריון החב"די ר' ישראל מרדכי קאז'אמינסקי ע"ה, סיפר לי כי משפחתו מקורה בלודז', ומכיון שכך, פרשיית רומקובסקי היתה ידועה לו היטב. הוא הוסיף וסיפר, כי במהלך עריכת סדרת 'אגרות קודש' של אדמו"ר הריי"צ, התבקש להגיה את אחד הכרכים.

במהלך עבודתו הבחין באגרת מאדמו"ר הריי"צ אל רומקובסקי, כשהיא חתומה על ידי המזכיר ר' חיים ליברמן. ר' ישראל מרדכי נדהם לראות כי גם בימי המלחמה הצליח אדמו"ר הריי"צ לשלוח אגרת לתוככי הגטו, אל יו"ר היודנרט, ולכן בא בדברים עם ר' חיים ליברמן, שאישר את משלוח האגרת ואף הוסיף לספר כי הוא יודע שהיא הגיעה לנמען, רומקובסקי.

כתוצאה מתפקידו הרגיש של רומקובסקי כיו"ר ה'יודנראט', היו שהעריכו אותו והיו שכעסו עליו מאוד. בשיחה שערכתי עם ר' יהודה וידבסקי, יוצא גטו לודז' העוסק מזה עשרות שנים בתיעוד יהודי לודז', סיפר לי כי רומקובסקי עשה בגטו שורה של פעולות חכמות בזכותן ניצלו יהודים רבים ממות.

שטיבל חב"די בגטו

הרב מענדל רוזנמוטר, מי שכהן בימים הטובים כראש ישיבת 'תומכי תמימים' בעיר, עבר אף הוא לגטו היהודי, שם הקים

לומר בכל יום במנחה את תפילת 'אבינו מלכנו', שה' יתברך ירחם עלינו ויסיר מעלינו את הגזירות הנוראות. רוב קהילת חסידי חב"ד בלודז' נספו בשואה. רב הקהילה החב"די הרב זלמן שניאורסאהן נפטר בתקופה הראשונה של השואה, ואילו הרב רוזנמוטר נספה במחנה אושוויץ יומיים בלבד לפני שחרור המחנה על ידי הצבא האמריקאי.

• • •

ומסיימים בטוב.

בקרוב חסידי ליובאוויטש כיום, ישנם צאצאים לחסידי חב"ד בלודז', מהם מפורסמים, רובם צאצאים לחסידי חב"ד שיצאו מפולין טרם פרוץ מלחמת העולם השנייה, ובהם: צאצאי הרב חיים אליעזר הבר, צאצאי הרב אברהם הערש כהן, צאצאי הרב מנחם זאב גרינגלאס, צאצאי הרב שמעון גליצנשטיין, משפחות הרשקופ ועוד.

מקורות: אגרות קודש, תולדות חב"ד בפולין, "חב"ד בשואה", מוסף התמים, התמים (ורשה), שליחות ברומניה הקומוניסטית, ליקוטי סיפורי התוועדויות, דם ודמע בגטו לודז, הצפירה, גוגל-מפות, ראיונות ועוד.

מה נדהם לראות כי גם בימי המלחמה הצליח אדמו"ר הריי"צ לשלוח אגרת אל בין חומות הגטו, אל יו"ר ה'יודנרט'. משביר מצא כי האגרת אף הגיעה לנמען, רומקובסקי.

לפרנסתו סנדלריה. הוא ניצל את המקום כדי להקים שם גם 'שטיבל חב"ד' בו התפללו חסידי חב"ד ואחרים. בסנדלריה הקטנה, התרכזו חסידים ותלמידי חכמים שלא רצו לעבוד בשבת. הוא העמיד שוטרים יהודים להתריע בפני ביקורת גרמנית לא צפויה.

בקומה העליונה של הסנדלריה היה שטיבל חב"ד מוסתר, שם עלו להתפלל או לעיין בספרי קודש כאשר הדבר התאפשר; שם גם הצניעו תשמישי קדושה. מחמת הגזירה הקשה של מכסת הגירוש במהלכה גירשו המרצחים כמות גדולה של יהודים בכל פעם, תיקן הרב מענדל רוזנמוטר ה"ד